

Egy törökszentmiklósi népi kéziratos füzet

PAJOR KATALIN

Bevezetés

Egy 2008. szeptemberi tiszakúrti (Jász-Nagykun-Szolnok megye) terepkutatás során a falubéli régiségkereskedőnél bukkant fel egy törökszentmiklósi hagyatékból származó kéziratos füzet.¹ Az egykor Deák Lajos tulajdonában lévő 19. századi füzetet tulajdonosa 1881. december 8-án kezdte el írni. Utolsó datált beírását 1896. október 18-án készítette. A füzet néhány mindennapi bejegyzés mellett számos, a népköltészet műfajai közé sorolható művet tartalmaz. Küllös Imola meghatározása szerint „*mindenes*”, „*elegyes*” gyűjteménynek, *omniárium*nak tekinthető.² A kifejezetten szép nyelvezettel, igényes stílusban írt 50 elkülöníthető darabból 23 lakodalmi vőfélyvers, 4 temetési ének, 4 katonaéletről szóló vers, 4 mese, 3 tűzér szakmai szöveg, a többi pedig egyéb.³ Munkámban a népi kéziratok füzetek rövid jellemzése és néhány fontos fogalom tisztázása után, e kéziratot (továbbiakban Kézirat) kívánom általánosságban bemutatni. Kitérek több szövegre, azokat a folklorisztika eszközkészletének felhasználásával elemzem. Elsőként négy vallásos népi énekkel foglalkozom. A füzetben megtalálható mesékről csak röviden szólok, azokat korábbi munkáimban már részletesebben bemutattam.⁴ Kitérek még egy különleges mondára is, majd gondolataimat összefoglalom.

A népi kéziratok füzetek jellemzői

A kéziratok füzetek a tulajdonosok által az általuk elért kulturális közegekből, valamely egyéni opciók alapján kiválogatott szövegek gyűjteményei. A magyar és európai népköltészet, népi epika, hitvilág, világnézet, általános tudásanyag hiteles megőrzői, egyaránt tartalmazznak a magaskultúrából, a szóbeliségből, és a populáris irodalomból származó elemeket. A benne található anyagok a lejegyző, valamint a kor ízlését is tükrözik, forrásértékük ebből a szempontból is magas. Eredeti funkciójukként is jelen volt az átörökítés, a szövegek megőrzésének szándéka, gyakran generációkon át használatban maradtak, de elsősorban saját felhasználásra készültek. Első példányai a 13. században

¹ A kéziratot Barna Gábor, a Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék volt tanszékegyetemes professzora találta és bocsátotta rendelkezésemre.

² KÜLLÖS 2004, 53.

³ Barna Gábor besorolása (BARNÁK 2010, 197).

⁴ PAJOR 2014., PAJOR 2015.

jelentek meg, a 16. századtól kezdve pedig folyamatosan jelen voltak a családi tudás, emlékezet tárházaként. Ekkor elsősorban a protestáns iskolák, kollégiumok diáksága, illetve a belőlük lett egyházi és világi értelmiség készítette, használta őket. A 18. századtól már iparos, paraszti környezetben is elterjedtek, itt a 19. században élték virágkorukat, de egészen a 20. század elejéig jellemzőek maradtak.⁵

Komáromy Sándor 18. századi sárospataki kéziratos füzetek bejegyzéseit vizsgálva tartalmi szempontból a következő csoportokat hozta létre: 1.) alkalmi szövegek, köszöntők, 2.) népdalszerű szövegek, folklór, irodalmi népiesség, 3.) kuruzslások, receptek, népoktató-népfelvilágosító ismeretek, 4.) iskolai élethez kapcsolódó versezetek, 5.) vegyes prózai szövegek.⁶ Keszeg Vilmos *Alfabetizáció, írásszokások, populáris írásbeliség* című egyetemi jegyzetében a kéziratos füzeteket tartalmi szempontból hét csoportra osztja.⁷ A Kézirat tartalma szerint négy csoport jellemzőit tartom fontosnak ismertetni: dalos- és verseskönyvek, katonakönyvek, ima- és vallásos énekgyűjtemények, valamint vegyes tartalmú füzetek.

„A kéziratos énekeskönyv, kéziratos énekköltészet néven kerültek be a köztudatba a kézzel írott, könyv formájú vers- és énekgyűjtemények, kódexek.”⁸ Legkorábbi emlékei a 13. századból származnak, Magyarországon a 16–18. században virágzott. Tartalmaznak szerelmi, hazafias, mulattató verseket, katonadalokat, bujdosóénekeket, jeremiákat, verses leveleket stb. Többnyire katonafiúk, már leszerelt férfiak vagy lányok írták őket, a családban gyakran tovább öröklődtek. A helyi népdalkincs remek forrásai.⁹ Szabó T. Attila történelmileg határolja le fajtaikat: a 16–17. században a hitújításban felvirágzó vallásos; a 17. század második felétől a dráma, a tánc, a virágénekek tiltása alól felszabadult világi; a 18. század „rokokó-érzelmes”; és a 19. század népies hangvételű énekeket tartalmazó füzeteket különíti el.¹⁰

A *katonakönyvek* alkotják a kéziratos füzetek másik nagy csoportját. Segítségével a férfivé válás, a katonaelet nehézségeit élték meg a fiatal legények, a férfi életpálya egyik szakaszát örökítették meg. A katonaeletről szóló verseket, dalokat, történeteket jegyezték fel benne, de leveleket, emlékverseket, egyéni történeteket is tartalmaztak. Jellemző attitűdjei a császárellenesség, a bajtársiasság, az otthonról, a szeretőtől való elválás. A

⁵ KESZEG 2008, 351–365.

⁶ KOMÁROMY 1992

⁷ KESZEG 2008, 352–361.

⁸ KESZEG 2008, 352.

⁹ KESZEG 2008, 352.

¹⁰ SZABÓ T. 1934.

füzet megnyitása megelőzheti a katonáskodást, ez a felkészülést szolgálja, legtöbb esetben azonban a katonaélettel együtt keletkezik, az író ritkábban írja emlékezetből a verseket, dalokat.¹¹

Az *ima- és vallásos énekgyűjtemények* nem liturgikus, nem közösségi használatú, de vallásos imákat és énekeket ismertettek. A 16. századtól ezeket a nem kanonizált darabokat vallási csoportok búcsúkon, virrasztásokon, imaesteken kántorok, előénekesek vezetésével énekelték. Elsősorban a szájhagyományból, gyakran ponyvákban származó szövegekről van szó.

A leggyakrabban előforduló kéziratos füzetek egyik csoportban sem sorolható, *vegyes tartalmú munkák*, melyek több tematikailag változatos szövegeket tartalmaznak.¹² Küllös Imola a 18. századi világi és vegyes kéziratos füzetek anyagának elemzésekor dominánsnak találja a 1. mulattató, 2. társasági, 3. történeti és társadalmi tematikájú, 4. szerelmi, 5. alkalomhoz kötött költészetet tartalmazó munkákat.¹³ Ezeket protestáns diákok vagy értelmiségiek írták, vegyesen tartalmaznak verset, prózát, praktikus tudnivalókat és tananyagot. Elegyítik a klasszikus görög-latin műveltség, a biblikus tudás, az irodalom, a közköltészet és a folklór elemeit, de vegyesen találhatóak benne paraliturgikus és profán szövegek is. Keletkezésük szempontjából debreceni, sárospataki és erdélyi füzeteket különböztet meg. A szerzők szándéka szerint létezik *auktoriális* (saját versek lejegyzése jellemzi) és *receptuális* (megörökítés, befogadás a cél) kéziratos, gyakoriak a kevert változatok. Továbbá elkülöníthetünk *primer* (folyamatosan, akár évtizedekig, generációkon keresztül használatban lévő, bővülő darabok, melyeknek repertoárjuk belső fejlődésű) és *szekunder* (a tudatos értékmentés céljából létrejövő) kéziratosokat.¹⁴

A kéziratos füzetek kutatástörténete

Kutatásuk elsőként a 18. század végén Révai Miklós felhívására kezdődött el, aki a ponyvákban és kéziratokban fennmaradt „*költői régiségek*” felkutatását szorgalmazta. Ekkor a nemzeti nyelv, kultúra mentéseként fogták fel a nép- és közköltészet darabjainak gyűjtését. A 19. században Thaly Kálmánnal az élen megkezdődött egy átfogóbb gyűjtés, a motiváció továbbra is az értékmentés maradt. A 20. század elejétől más szemléletek is előtérbe kerültek. Szabó T. Attila erdélyi kéziratosokat és ponyvákat vizsgált könyvészeti szempontból, a

¹¹ KESZEG 2008, 356.

¹² KESZEG 2008, 360–61.

¹³ KÜLLÖS 2004, 26.

¹⁴ KÜLLÖS 2004, 53–55.

magyar irodalmi népiesség, a folklorizáció és folklorizmus jegyében.¹⁵ O. Nagy Gábornak a felvilágosodás korának diákköltészetével foglalkozó munkái¹⁶, és Turóczi-Trostler József világirodalmi háttérrel készült dolgozatai¹⁷ is már a történeti-összehasonlító módszer felhasználásával készültek, mely nemzetközivé tette a kutatást. Ez rávilágított arra, hogy az elit és népi hagyomány között kialakult, közvetítő jellegű források vizsgálata vált szükségessé. A '30-as években Bartha Dénes, a kollégiumi melodiáriumokról írt tanulmánya¹⁸ említhető még meg. A II. világháború után a kéziratos énekköltészet forráskiadásai megszorodtak, komparatív és interdiszciplináris szellem jelent meg. Ilyen munka pl. Varga Imre, a kuruc kor kéziratos énekköltészetéről írt tanulmánya,¹⁹ vagy Ujváry Zoltán²⁰ munkássága, aki a 19–20. századi népi kéziratokat vizsgálta meg tüzetesen, és adta közre, de nem hanyagolható Kulián István munkája sem, aki többek között a kéziratos énekeskönyveket kutatta.²¹ Stoll Béla irodalomtörténész elméleti alapvetéseivel, forráskiadásaiival, valamint a kéziratos énekeskönyvek és versgyűjtemények bibliográfiájával,²² és az időrendi csoportosítás bevezetésével megalapozta azok mai kutatását. Kócziány László Köllő Károly jegyzeteivel 1972-ben adott közre egy 17–19. századi magyar kéziratos füzetek román szövegeit tartalmazó válogatást.²³ Bán Imre és Julow Viktor antológiája a debreceni felvilágosodás kori diákirodalomról rendkívüli értékű.²⁴ Komáromy Sándor a sárospataki énekeskönyvek és versesgyűjtemények leíró-elemző-értékelő áttekintését nyújtotta.²⁵ A '70-es évektől a tematikus szövegkiadványok szaporodtak meg, Stoll Béla, Küllös Imola gondozásában. Voigt Vilmos forrásfeltáró és -kiadó próbálkozásai a '80-as években sajnos megszakadtak.²⁶ Említésre méltó még Katona Imre és Lábadi Károly munkája, a Kopácsi énekeskönyv, amely Csöbrös István repertoárját adja ki, illetve vizsgálja.²⁷

¹⁵ SZABÓ T. 1934.

¹⁶ O. NAGY 1942.

¹⁷ Ld. pl. TURÓCZI-TROSTLER 1939.

¹⁸ BARTHA 1935.

¹⁹ VARGA 1964.

²⁰ UJVÁRY 1980.

²¹ KÜLLÖS 2004, 32–34.

²² STOLL 2005.

²³ KÓCZIÁNY - KÖLLŐ 1972.

²⁴ BÁN – JULOW 1964.

²⁵ KOMÁROMY 1992.

²⁶ KÜLLÖS 2004, 38.

²⁷ KATONA – LÁBADI 1993.

A kéziratos füzetek forrásként való felhasználás szempontjából rendkívül értékesek, a 18–19. századi folklór gyűjtése mellett kiegészítik azt a tudást, amit e téren a néprajztudomány a mai napig felhalmozott. Nem csupán tartalmuk, de nyelvezetük, az írók motivációi a lejegyzésre stb. is képet adhatnak a korabeli népi tudásanyagáról.

A kéziratos füzetekhez kapcsolódó fogalmak és kérdésfelvetések

Munkám szempontjából fontosnak tartom, hogy rávilágítsak néhány fogalom, így például a *közköltészet* fogalmának jelentésére. Magyarázatomat Küllös Imola munkájára alapozom,²⁸ szem előtt tartva, hogy ő a 17–18. századi kéziratos kultúrát vizsgálta. Eszerint: A közköltészet olyan művek halmaza, melyek általánosan ismertek, tömeges terjesztésűek, variánsokban léteznek, többnyire verses formájúak, őket egy adott közösség használja. Szerzőjük ismert vagy ismeretlen, anyanyelvűek, meghatározott része alkalomhoz vagy funkcióhoz kötött. Szájhagyományban és írott formában is terjedhetnek. Jellemző közvetítőik a kéziratos füzetek és olcsó nyomtatványok, ponyvák.²⁹ A 18. századtól *köz-* vagy *populáris költészet*ként megkülönböztetjük a szájhagyományban élő, sok téren hasonló tulajdonságokkal rendelkező folklorikus (népköltészet) és elit (műköltészet) költészettől. Alkotóik deákos műveltségűek, de műveik használata már „közös”. Általában egyedi jegyeiktől mentes, egyszerű, általános, mindenkire érvényes érzelmeket fejeznek ki. Heterogenitás jellemzi őket, szórakoztató, intő, oktató célzatúak, gyakran csúfolóak. Repetitív (ismétlő) jellegűek, jellemző rájuk a kompiláció (ismert motívumokból építkezik). A közköltészet a köznapi gondolkodás és beszéd tükrére, gyakran egy irodalmi stílus torzképe, értéke a metaforikus, eufemizmusokkal, proverbiumokkal és formulákkal teli játékos nyelvezete. Sokszor szókimondóan durva vagy szokatlanul trágár, köznapi formákkal vagy nyers, közönséges kifejezésekkel hívja fel magára a figyelmet. Kollokvialis (az élőbeszédhez hasonló) stílusa emlékeztet minket arra, hogy még írott formái is szoros kapcsolatot ápolnak a szóbeliséggel.³⁰

²⁸ KÜLLÖS 2004, 15–29.

²⁹ KÜLLÖS 2004, 15. Az eredeti meghatározás így hangzik: „A közköltészet olyan általánosan ismert, tömeges terjesztésű verses művek variánsokban létező halmaza, melyet egy adott közösség [...] használ; tekintet nélkül arra, hogy e műveknek van-e ismert szerzőjük vagy nincs, s függetlenül attól is, hogy az alkotás mely stílusrétegbe tartozik. A közköltészet anyanyelvű, legnagyobb része meghatározott alkalomhoz és/vagy funkcióhoz kapcsolódik, [...]. [...] szájhagyományban és írott formákban is (kéziratos másolatok, illetőleg olcsó nyomtatványok útján) terjedtek és variálódtak.”

³⁰ KÜLLÖS 2004, 23–29.

Kérdésfeltevéseim között az is szerepel, hogy milyen jelek mutatják a szövegben a szóbeliségből való származást. Hogy ezt alaposabban megvizsgálhassam, a *szóbeliség* és *írásbeliség* tulajdonságait, viszonyukat is szükségesnek tartom megvilágítani. A szóbeliségben élő beszéd kulturálisan meghatározott, nyitott, a variálódásra erősen hajlamos. Eseményként is felfogható, viselkedési formát határoz meg. A szövegazonosság hiánya a szóbeli közlés alkalmazkodására, rugalmasságára, aktualitására, egyediségre való törekvésre vezethető vissza. A szövegek memorizálásának kényszere több segítő elemet hozott létre, ilyenek a formalizált beszédfordulatok, az ismétlés, a ritmizálás. A szóbeli kultúra legnagyobb része többnyire specialisták segítségével hagyományozódott. Az *írásbeliségben* megjelenő szövegek zártak, az emlékezet kihelyezését célozzák. A rögzítettség állandóságot biztosít, de ezáltal a szöveg elveszíti rugalmasságát, korára emlékeztető állapotot őriz meg. A szöveg korábbi kontextusából többnyire kiszakad, egy explicit forma marad meg, mely szabályozott rendszerben jelenik meg. A lejegyzésével vizuális természetet kap. Az írásbeliség lehetővé teszi az egyedi szövegek létrejöttét, valamint a fizikai határok áthidalását is. A szóbeliség és az írásbeliség a legtöbb kultúrában egyszerre van jelen. Léteznek kevert tulajdonságokkal rendelkező szövegek, ilyenek pl. a kéziratos füzetekbe lejegyzett alkotások, melyek az írásbeliség jegyei mellett magán hordozzák a szóbeliség egyes tulajdonságait is, így pl. a lokális életvilág részei maradnak, illetve variálódhatnak is. Jellemző rájuk a szóbeliség természetessége, közvetlensége.³¹

A törökszentmiklósi kéziratos füzet

A továbbiakban a címben szereplő népi kéziratos füzet külső jellemzőit kívánom összefoglalni. Állapota viszonylag jó, szakadt fedőlapjáról a tulajdonos, és egyben a füzet valószínűsíthető írója, Deák Lajos neve olvasható le (*1. kép*). Írását 1881. december 8-án kezdte meg. A füzet írásmódja is a 19. század második felének divatját követi, az író a c-t cz-nek írja. Az olvasást nehezíti, hogy központosítást szinte egyáltalán nem alkalmaz, a kis- és nagybetűk, a rövid-hosszú hangzók használata, az egybe- és különírás is következetlen, helyesírási hibákkal rendszeresen találkozhatunk benne, gyakran maradnak le az ékezetek, vagy éppen lesznek hibásan kitéve. Enyhén í-ző tájnyelv érzékelhető benne. A füzet ceruzás oldalszámozással ellátott, mely valószínűleg ugyanattól a kéztől származik, mint a többi bejegyzés. A füzet lapjai egész nagy betűkkel van teleírva, a szavak elválasztás nélkül

³¹ KESZEG 2008, 82–87.

folytatódnak a következő sorban, verssorok és versszakok nincsenek elkülönítve. A bejegyzések 1881. december 8-án kezdődnek, az utolsó benne megtalálható évszám pedig 1896. október 18. A versek, mesék, egyéb beírások ebben az időszakban kerülhettek leírásra, bár az utolsó két darab valamivel későbbi, hiszen az utolsó évszám bejegyzése után került a füzetbe.³²

Tartalmát tekintve minden szempontból vegyes füzetről van szó, mint azt már említettem, Küllös Imola meghatározása szerint „mindenes”, „elegyes” gyűjteménynek, *omniáriumnak* tekinthető.³³ 50 elkülöníthető darabból áll, ebből 23 lakodalmi vőfélyvers, 4 temetési ének, 4 katonaeletről szóló vers, 4 mese, három tűzér szakmai szöveg, a többi egyéb.³⁴ A mesék külön értéket képviselnek, hiszen a kéziratban fennmaradt teljes változatok rendkívül ritkák. A Simonyi óbester történet szintén rendkívüli darab.³⁵ Hogy receptuális (megőrző, befogadó) vagy auktoriális (saját művek lejegyzése) jellegéről van-e inkább szó a lejegyzés tekintetében, további kutatások tisztázhatják. Hogy Deák Lajos mesemondó lehetett, vagy vőfélyként foglalkoztatták a falu lakói, szintén kérdéses. Biztos azonban, hogy primer kézitról van szó, a tudatos értékmentés kevésbé jöhet szóba, a beleírt nevek, a vőfélyversek inkább a folyamatos használatot feltételezik.

A füzet katonaversekkel kezdődik, és több, a katonaelethez köthető egyéb műfajú terméket tartalmaz, pl. a trágár szövegű névnapköszöntő vagy a lóbúcsúztató, melyek a kántor temetési búcsúztatójának paródiái.³⁶ Ez a körülmény, és a kéziratot füzetek általános jellemzői, azon belül is a nagy számban előkerült katonakorban született kéziratot füzetek³⁷ arra engednek következtetni, hogy Deák Lajos maga is katonáskodása alatt kezdte el lejegyezni a megtalálható szövegeket. A továbbiakban lejegyzett, a lakodalom állomásainak időbeli periodicitását követő vőfélyversek léte azonban megkérdőjelezi ezt, lehetséges, hogy a már leszerelt Deák Lajos emlékezetből vetette papírra a katonáskodás alatt megtanult műveket. A lejegyzésnek egyéb motivációit is homály fedí.

A füzet tulajdonosa a címlapon, és aztán a füzet oldalain többször előfordul Deák Lajos. Emellett több név is felbukkan még a kéziratban: Nagy Lília, Deák Eszter, Török Borbála, Nagy Lajos, Deák Zsigmond. A

³² BARNÁ 2010.

³³ KÜLLŐS 2004, 53.

³⁴ Barna Gábor besorolása, BARNÁ 2010, 197.

³⁵ KÉZIRAT 50–80.

³⁶ BARNÁ 2010, 198.

³⁷ ld. BARNÁ 2010, 191. példája, vagy KESZEG 2008, 306–307. példái.

Törökszentmiklós történetét említő művek névjegyzékeiben³⁸ nem találtam utalást ezekre a személyekre. A Kéziratból Deák Lajos személyéről a következő információk derülnek ki: a füzet 1881-ben került a tulajdonába, ebben az időszakban, vagy röviddel előtte katonáskodhatott. Idegen nyelvű bejegyzései bizonyítják, hogy megtanult németül írni. A füzet hátuljába néhány gazdálkodással és időjárással kapcsolatos bejegyzést is tett, valamint előfizette a Független Nélapot. A füzetben található postai utalványból pontos címe sajnos nem derül ki.

A Deák család Törökszentmiklós alapítói közé tartozik (1740–1760), első feltételezésem szerint Deák Lajost is a katolikusok között kerestem. Kutatásom azonban nem járt sikerrel, a törökszentmiklósi katolikus plébánia anyakönyveiben Deák Lajos névvel nem találkoztam. A református anyakönyvek vizsgálata során a következő eredményekre jutottam: A szövegek lejegyzője nagy valószínűséggel Deák Lajos, született 1865. szeptember 5-én, édesapja Deák József, édesanyja Molnár (javítva: Bodnár) Mária. Házasságot kötött 1879. november 12-én Nagy Lidiával (szül. Törökszentmiklós, 1863. márc. 1., édesapja: Nagy Sándor, édesanyja: Pap Borbála), mindketten református vallásúak. Deák Lajos tűzérként szolgált, ez megmagyarázza a kéziratban található tűzérszövegeket is. Felnőttkort megélt gyermekeik Eszter, Zsigmond és Erzsébet. Deák Lajost temettette felesége, Nagy Lídia 1925. február 24-én, lakhelyük Törökszentmiklós, Széchényi u. 181.³⁹ A füzetben olvasható Nagy nevűek feltehetően felesége családjához tartoznak, a Török névre még nem bukkantam rá.

A kéziratos füzet elején található énekek református dicséretetek, zsoltárok dallamaira íródtak, bár szövegeik inkább nem református használatra valának.⁴⁰ E vallásos népi énekek a népi nyelvű egyházi énekek hagyományos rétegéhez tartoznak; a hívők szélesebb körében elterjedt vallásos tartalmú lírai dalok ezek, melyek többnyire alkalmi jellegűek, de egyházi szertartáshoz rendszerint nem kapcsolódnak közvetlenül és nem is mindig jóváhagyottak. A népnyelv egyszerűen énekek nevezi, a szakirodalmi népének szóösszetétel a hivatalos liturgikus, mise vagy templomi énektől elkülönítő műfaji fogalom. A 16. századtól ezeket a nem kanonizált darabokat vallási csoportok búcsúkon, virrasztásokon, imaesteken kántorok, előénekesek vezetésével énekelték.

³⁸ TÓTH 1957; SCHEFTSIK 1935; CSEH – SOÓS – SZABÓ 1989.

³⁹ A törökszentmiklósi Református Egyház keresztelési, házassági anyakönyveit és családkönyveit az Egri Főegyházmegye Jász - Kun Főesperességéhez tartozó Törökszentmiklósi Esperesi Kerület törökszentmiklósi plébániáján bocsátották rendelkezésemre.

⁴⁰ BARNA 2010, 191.

Elsősorban a szájhagyományból, gyakran ponyvákban származó szövegekről van szó.⁴¹ Az énekek származási helyére eddig nem leltem rá, akár saját költésről, (saját variánsról) lehet szó. Az énekeket (2.kép) itt eredeti helyesírással, de verssorokba, versszakokba szedve közlöm a közérthetőség kedvéért:

*Énekek: CII Zsoltár szót halgassuk meg*⁴²

Koporsó már felvegyétek,
előbb templomba vigyétek,
hogy légyek még egyszer ott,
Isten háza vagy onn,
ott beszél az Isten velünk,
akit mindnyájan tisztelünk,
uram segíts odamenni,
neked tiszteletet tenni.

*Templomból kijövetelkor nóta XXXVIII. Zsoltár haragodnak*⁴³

Testemet már felvegyétek,
elvigyétek ő temető helyére,
hol a férgekkel lakozik,
várakozik trombita zengésére.

2-dik vers:

Szent végzése az Istennek,
hogy mindennek el kell hagyni életét,
hol egyszer a felső szóra
a vég óra megfújja leheletét.

⁴¹ KESZEG 2008, 360–361.

⁴² KÉZIRAT 1.

⁴³ KÉZIRAT 1-2.

Öreg felett háznál nóta Óh áldandó szent háromság⁴⁴

Szivet vérző gyászos eset,
jaj mely siralmas sors,
ó, mennyi árvák atyja esett
ily eledbe koporsóba,
jaj, egy háznép megromlott,
mert kidőle gyámola.

2. vers:

Zokogjatok, szegény árva gyermekek,
fájdalmatok szemfödél alá van zárva,
jó atyátok sírjátok, kit vakon szerettetek,
nincs, nem él már köztetek.

3.vers:

Él az Úr, ne könnyezetek,
szent igéjében mondja,
hogy árvák atyja, vigyetek,
felfogja kegyes gondja,
ki szerzi fájdalmatok,
megvigasztal, bízzatok

Öreg felett háznál nóta Óh áldandó sz. háromság⁴⁵

Nyugodj terhes pályád végén, vándor,
teért (gabona) fen a dicső egek egén,
vár rád fényes korona.
Az ég lesz boldog hazád,
ott örök tavasz vár rád.

2.vers:

Menj a zajos hullámokon,
hányatott csolnakodat hadd el a nyugtató fokon,
s azzal minden gondodat,
ha a tavasz lengedez,
új élet lesz, higgyed ezt!

⁴⁴ KÉZIRAT 2-3.

⁴⁵ KÉZIRAT 3-4.

Mind a négy ének a temetéskor hangzott el, az első akkor, amikor a gyászmenet a halottas háztól a templomba indult. A koporsó templomba való elvitele, ottani búcsúztatása a 19. század végén a református egyházaknál már többnyire nem volt szokásban. Ezért is kérdéses a reformátusság körében való használat. A második ének a templomból való kijövetelt kísérhette. A két utolsó darab idősebb férfi halálakor, még a halottas háznál hangzott fel.

A kéziratban négy mese található. Népmese jellegüket a hagyományos motívum- és szüzséanyagból való építkezés, a stilisztikai eszközök és a mesei idő, tér, társadalom jellegzetes tulajdonságai támasztják alá. Habár a hagyományos szóbeli megjelenés helyett itt írásbeli formában találkozunk velük, és nincsenek információink az előadás létezéséről, mikéntjéről; de hagyományosságuk és folklórjellegük megkérdőjelezhetetlen, melyet az is alátámaszt, hogy a szövegek az élőbeszéd jellegzetességeit mutatják.⁴⁶ A mese címeit maga Deák Lajos adhatta. A négy mesét a hagyományos népmesekatalógusok alapján sorolom be, párhuzamokat keresek rájuk, megpróbálom felvázolni a származásukat.

Az pórul járt apostol történetét a Magyar népmesekatalógus a legendamesék közé sorolja.⁴⁷ Ezek többnyire erkölcsi célzatú történetek, vagy éppen egy negatív tulajdonságot nevéttetnek ki. Egy részük az *eredetmagyarázó mondákkal* rokon, természeti jelenségeket tréfásan, mesésen magyaráznak meg. Nagy részük kora középkori apokrif evangéliumokra vezethető vissza, melyek aztán egész Európában elterjedtek.⁴⁸

A pórul járt apostol az AaTh 791-es típuszámú, [Krisztus és Szent Péter éjszakai szálláson (A részeg gazda)] Jézus és Szent Péter ismert történetének verses, strofikus formája. Szüzséje szerint Krisztus és Péter betérnek egy kocsmába (vagy lakodalomba), éjszakai szállásra. A kocsmában mulatozó emberek (ácsok) megrugdalgják (megverik) Pétert, aki a fekhelyükön kívül fekszik. Péter helyet cserél Krisztussal. Ekkor a mulatozók a belül fekvő Pétert rugdossák meg újra, hiszen ők úgy tudják, az még nem kapott a verésből. (Másnap Krisztus Péter kérésére görcsöt teremt a fába – ebben a változatban ez nem jelenik meg). Párhuzamai az egész magyar nyelvterületen megtalálhatóak,⁴⁹ de ezt a verses formát a folklórsztikai irodalom nem ismeri.⁵⁰

⁴⁶ BARNÁK 2010, 193.

⁴⁷ BERNÁT 1982.

⁴⁸ NAGY 2001, 33.

⁴⁹ BERNÁT 1982, 64–69, példatár 202.

⁵⁰ BARNÁK 2010, 192.

A *Nem szalad el az lajtorja* egy becsapott és kirabolt ostoba ember, házmester története. Bár a Magyar Népmesekatalógusban nem találtam meg a pontos történetét, az *ostoba emberről* szóló reális mesék közé sorolnám, a rabló azonban a rablómesékből ismert *leleményes tolvaj* (AaTh 950, 951A) alakjára emlékeztet.⁵¹ Lehetséges, hogy a „*Nem szalad el az lajtorja*” szólás formában volt használatos és annak magyarázó meséje a történet.

A mese szűzsége a következőképpen néz ki: Czibola Márton egy részeges, goromba, kapzsi házmester éppen a ház előtt söpröget, amikor megszólítja őt egy idegen. Azt mondja, hallotta hírét, milyen okos ember ő, de mégsem hiszi, hogy Czibola uram egy fél óráig el tud tartani egy lajtorját. Fogadnak két liter borban. A házmester bemegy a házba, az idegen a konyhába, nehogy „elszaladjon a lajtorja”. Amíg a házmester tartja a létrát, az idegen barátaival kirabolja az egész házat, mire a feleség hazajön, már bottal üthetik a nyomukat. Azóta mindig dühös lesz, ha megkérdezik tőle, hogy „*nem szalad-e el még az a lajtorja*”.

A történetre eddig párhuzamot nem találtam, a Magyar népmesekatalógus az ostoba emberről szóló történetek között nem közli.⁵² Érdekes párhuzama van azonban a népmesekatalógus trufái között: az Arany János által is megverselt *A bajusz* című trufa hasonló elemekből építkezik: a tolvaj utasítja a gazdát, akinek nem nő bajusza, hogy másszon be egy dézsába, üljön ott nyugodtan, ne nézzen sehova. Eközben ő mágikus varázslatokat csinál, amivel segít a gazda baján. Közben segítői ellopják a gazda egész vagyonát.⁵³ Ebben az esetben is a leleményes tolvaj a gazda hiúságát használja ki arra, hogy házát kirabolhassa, mint a Kézirat meséjében is.

Az *Atya sírja* klasszikus tündérmese, azon belül is hősmese, benne több szöveg keveredik. Szűzsége a következőképpen néz ki: Az öreg király halottas ágyánál megígérteti három lányával és három fiával, hogy halála után egy-egy napot virrasztanak a sírjánál. A legidősebb fiú a legidősebb lánnyal, a középső a középsővel, a legkisebb a legkisebbel. Az idősebb fiúk azonban ráveszik a legifjabbat, hogy helyettük virrasszon nővéreivel. Lánytestvéreit a sárkányok elragadják. Testvérei szolgálaként bánnak vele. Apjától három sípot kap, melyet, ha megfúj vas, ezüst, illetve arany szerszámú paripa ugrik elő. Segítségükkel megszerzi a toronyban álló királykisasszony kezéből az aranyalmákat, majd felfedve valóját elnyeri annak kezét. A sárkány feleségét is elragadja, így annak

⁵¹ BANÓ 1988, 48.

⁵² KOVÁCS 1986.

⁵³ KOVÁCS 1988, 195, 1629* jelölésű trufa.

keresésére indul. Sárkány sógorai segítségével legyőzi a rablót, megszabadítja feleségét, és a legyőzött vérével emberré változtatja testvérei férjeit.⁵⁴

Alapja az AaTh 314A, *A vitéz juhászlegény*, amely a *Sárkányölő* (AaTh 300), valamint *A testen kívül elrejtett erő* (AaTh 302) típussal kombinálódhatott, de magában foglalja a *Túlvilágra vitt három királykisasszony megszabadítása* (AaTh 301) típust is, mely a *Sárkánysógorok* (AaTh 552A*) típusban végződik.⁵⁵ Első mozzanata a *Hajnalkötöző királyfi* (AaTh 314A) típus első motívuma.⁵⁶

A *Nese és monda(t)* ismert A halál és az öregasszony című mesetípus változata, novellamese. Szövege majdnem szó szerint megegyezik a Magyar Népmesék első kötetének huszonhatodik, Török Károly (1843–1875) által gyűjtött meséjének szövegével.

Szüzséje a következőképpen néz ki: A halál elmegy az öregasszonyhoz, jelen esetünkben egy meghalni nem hajlandóhoz. Hosszas rimázkodás után a halál másnapig hajlandó várni. A vénasszony azonban biztosra akar menni, így felírhatja vele az ajtófélfára (más változatokban ajtóra, kapuféléfára), hogy „holnap”. Mikor másnap megjelenik, a vénasszony csak rámutat az írásra, és a halál távozni kénytelen. Egy hétig hiába jön. Végül mérgesen letörli az írást, és kijelenti, hogy másnap csakugyan elviszi az öregasszonyt. Az asszony másnap ijedtében bebújik egy hordó mézbe, de azt nem találja megfelelő búvóhelynek, így inkább a dunnába bújik a toll közé. Azt sem találja megfelelőnek, ezért kimászik. Ekkor érkezik meg a halál, aki a tollas alaktól úgy megijed, hogy életben hagyja az öregasszonyt, és talán azóta sem ment el érte.⁵⁷ A mese változatai sokfelől kerültek elő. A történetet Jókai Mór is közli, nála a főhős a „cras” szócskát íratja a kapuféléfára.⁵⁸ A mese elején található egy rendkívül szép összetett mesekezdő formula,⁵⁹ mely fokozásával, haladványos formájával, igen különleges darab.

A kéziratban található *Simonyi őrmester* történet mintegy 30 oldalt foglal el (3. kép). A történet Simonyi őrmester és egy rosszéletű plébános történetét tárja az olvasó elé. Simonyi József (1777–1882) egy nagykállói mézárosmester fia volt, aki még gyermekként huszárnak állt. Vitézségéért tisztí kinevezést, majd báróságot nyert és az ezredesi rangot is elérte. Később vizsgálat indult ellene,

⁵⁴ KÉZIRAT 122–150.

⁵⁵ DÖMÖTÖR 1988, 110–116, 43–48, 76–78, 60–65.

⁵⁶ DÖMÖTÖR 1988, 86–89.

⁵⁷ KOVÁCS 1982, 332.

⁵⁸ KOVÁCS 1982, 332–339.

⁵⁹ KÉZIRAT 149–150.

ismeretlen okok miatt, majd börtönbe zárták és végezetül ott is hunyt el. A néphagyományban a „legvitézebb huszárként” emlegetik és számos anekdota, katonatörténet kapcsolódik a nevéhez. Népszerűségét fokozták az irodalmi alkotások is, ugyanis, a ponyvairodalomban is gazdagon megjelentek történetei. „*Jelleme és karriere nem általános, egyedi, karakteres egyéniség, akire nem lehet nem odafigyelni.*”⁶⁰

Az őrmester alakját felhasználó epikai történet azonban csupán keretet ad a folyamatos, sokszínű káromkodáshoz. E gondolat mentén ráismerhetünk történetünkben egy másik, a „*Tapintatos őrmester*” címet viselő mondatípusra. Tánczos Vilmos ehhez a mondatípushoz a következő tulajdonságokat rendeli:

1. A huszárok cifra magyaros káromkodásai.
2. Az erős antiklerikális él.
3. Az egyházi kenetes képmutatás és a paraszti durva egyenesség szembeállítás.⁶¹

A történetre párhuzamot nem találtam, forrása egyelőre ismeretlen előttem. A benne megtalálható cifra káromkodás e ritkán lejegyzett műfaj egyedi darabjának tűnik. Kutatásomat a későbbiekben igyekszem folytatni, kiterjeszteni.

Összefoglalás

Munkámban megpróbáltam a szövegek segítségével megállapításokat tenni az adott kézirat jellemzőire. Elemzéseim után úgy érzem, megállapíthatom, hogy a kézirat a 19. századi kéziratok füzetek sorába illően a magyar népköltészet (ld. a vallásos népelemek, az első kivételével a mesék), illetve közköltészet (ld. az első, verses formájú mese, és a Simonyi óbester történet) darabjait tartalmazza. Írója feltehetően olyan parasztember, kispolgár vagy értelmiségi, aki a népi kultúra berkein belül élt, abban kiismerte magát, sőt aktív szerepet is vállalt. Minden bizonyossággal olvasott ponyvákat, és nagy valószínűséggel maga variálta a korábban megismert műveket. A füzetbe való lejegyzés egyik motivációját ezzel fel is tártam, de korábban is megemlítettem még egyéb lehetőségeket: ilyen a katonaelethez hozzájáruló katonakönyvek létrehozásának divatja, mely az író a füzet létrehozására sarkallhatta; esetleges vőfélyként való tevékenysége; a lejegyzés, az el nem feledés motivációja; az áthagyományozás

⁶⁰ <http://www.szabarchiv.hu/drupal/sites/default/files/425-430.pdf> (2013.05.01 20:00)

⁶¹ Tánczos Vilmos szóbeli elmondása alapján.

esetleges célja, generációk közötti kommunikáció igénye.⁶² Emellett az írás alapvető motivációi is felmerülhetnek: szóba jöhet a környezet biztatása; vagy az egyén, a múlt, egy közösség reprezentálása, aminek élményei és tudása egy korszak, egy életvilág sajátosságait hordozzák.⁶³ Véleményem szerint jelen esetben az időskori számvetés nem jöhet szóba, inkább egy fiatalember útkeresésének, önmeghatározására való törekvésének lehetünk tanúi.

Példát kívántam nyújtani arra, hogy a népi kéziratok füzetek lehetővé teszik a parasztság életének és kultúrájának vizsgálatát.⁶⁴ Emellett rámutattam, hogy a kéziratok füzetek kultúrája „[...] tükre volt az adott kor irodalmi közlésének, átlagember kultúrájának, nem utolsó sorban pedig jól felhasználható forrása – még ha gyakran görbe tükre is – az ezzel élő társadalom mentalitásának. [...] fontos, bár korántsem kiaknázott kincsesbányája az irodalom, a folklór- és népzene-történetnek, valamint a nyelvészetnek és a poétikának.”⁶⁵ Munkám lezárásaként Szabó T. Attila gondolatával búcsúznék, aki hangsúlyozza, hogy milyen fontos szerepe van a kéziratok füzeteknek az egykori élet, társadalom, világszemlélet megismerésében: „A különböző korok levegője, finoman szállongó illata, gáláns sikamlóssága, vagy trágárságoktól orrfacsaró bűze árad felénk, mikor ezeket a sok hányódáson keresztülment kéziratok lapozgatjuk. [...] De életet, a korabeli és mindig – egy ember életét mutatják; fesztelenül, díszétől, önérzetétől, alakoskodásától, hazugságaitól megszabadultan.”⁶⁶

Irodalom

BÁN – JULOW 1964 = Bán Imre – Julow Viktor: *Debreceni diákirodalom a felvilágosodás korában*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1964.

BANÓ 1988 = Banó István: A Népmese. In: Vargyas Lajos (szerk.): *Magyar Néprajz V. Népköltészet*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1988, 7–78.

BARNA 2010 = Barna Gábor: A pórul járt apostol legendamese (AaTh – MNK 791) verses változata. In: Küllös Imola (szerk.): *Hit-Élet-Tudomány. Tanulmányok Molnár Ambrus emlékére*. (Vallási Néprajz 15.) Budapest : Soli Deo Gloria 2010, 190–199.

⁶² KESZEG 2008, 155.

⁶³ KESZEG 2008, 154.

⁶⁴ UJVÁRY 1980. Idézi: KESZEG 2008, 110.

⁶⁵ KÜLLÖS 2008, 9.

⁶⁶ SZABÓ T. 1934, 42-43.

BARTHA 1935 = Bartha Dénes: *A XVIII. század magyar dallamai. Énekelt versek a magyar kollégiumok diák-melodiáriumaiából (1770–1800)*. Budapest: MTA, 1935.

BERNÁT 1982 = Bernát László: *A magyar legendamesék típusai (AaTh 750-849)*. (Magyar Népmese Katalógus 3.) Budapest: MTA Néprajzi Kutató Csoport, 1982.

CSEH – SOÓS – SZABÓ 1989 = Cseh Géza – Soós Imre – Szabó László: Törökszentmiklós. In: Botka János (szerk.): *Adatok Szolnok megye történetéből II. Szolnok: Szolnok Megyei Levéltár, 1989, 743–779*.

DÖMÖTÖR 1988 = Dömötör Ákos: *A magyar tündérmesék típusai (AaTh 300-749)*. (Magyar Népmese Katalógus 2.) Budapest: MTA Néprajzi Kutató Csoport, 1988.

KATONA – LÁBADI 1993 = Katona Imre – Lábadi Károly: *Egy szép dologrul én emlékezem. Csöbrös István kopácsi énekeskönyve*. Újvidék: Forum, 1933.

KESZEG 2008 = Keszeg Vilmos: *Alfabetizáció, írásszokások, populáris írásbeliség. Egyetemi jegyzet*. Kolozsvár: Kriza János Néprajzi Társaság, 2008, 80–166, 351–365.

KÓCZIÁNY - KÖLLŐ 1972 = Kócziány László – Köllő Károly: *Égő lángban forog szívem. Régi magyar kézíratos énekeskönyvben fennmaradt román világi énekek*. Kolozsvár: Dacia, 1972.

KOMÁROMY 1922 = Komáromy Sándor: *A XVIII. századi sárospataki kézíratos énekeskönyvek és versgyűjtemények*. (Folklor és Etnográfia 61.) Debrecen: Kossuth Lajos Tudományegyetem, 1922.

KOVÁCS 1982 = Kovács Ágnes: *A magyar rászédett ördög mesék típusai (AaTh 1030-1199)*. (Magyar Népmese Katalógus 5.) Budapest: MTA Néprajzi Kutató Csoport, 1982.

KOVÁCS 1986 = Kovács Ágnes: *A magyar népmesék tréfakatalógusa (AaTh 1350-1429)*. (Magyar Népmese Katalógus 7/A.) Budapest: MTA Néprajzi Kutató Csoport, 1986.

KOVÁCS 1988 = Kovács Ágnes: *A magyar népmese tréfa- és anekdotakatalógusa*. (Magyar Népmese Katalógus 7/B.) Budapest: MTA Néprajzi Kutató Csoport, 1988.

- KÜLLÖS 2004 = Küllös Imola: *Közköltészet és népköltészet. A 18-19. századi magyar világi közköltészet összehasonlító műfaj-, szüzsé- és motívumtörténeti vizsgálata*. Budapest: L' Harmattan, 2004, 7–55.
- NAGY 2001 = Nagy Ilona: *Apokrif evangéliumok, népkönyvek, folklór*. Budapest: L' Harmattan, 2001.
- O. NAGY 1942 = O. Nagy Gábor: *Református kollégiumi diák irodalom a felvilágosodás korában*. Debrecen: Debreceni Református Kollégium Tanárképző Intézete, 1942.
- ORTUTAY – DÉGH - KOVÁCS 1960 = Ortutay Gyula – Dégh Linda – Kovács Ágnes: *A magyar népmese I–3*. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1960.
- PAJOR 2014 = Pajor Katalin: Egy törökszentmiklósi kéziratos füzet. „Az atya sírja” címet viselő népmese folklorisztikai és morfológiai elemzésének tanulságai. In: Vajda Zoltán (szerk.): *Tehetségek a tudomány horizontján. Válogatás a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara hallgatóinak munkáiból*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem, 2014.
- PAJOR 2015 = Pajor Katalin: Egy törökszentmiklósi népi kéziratos füzet. In: Bartók Zsófia Ágnes – Fajt Anita – Török Dániel – Maróthy Szilvia (szerk.): *kultúrjav. Írásbeliség és szóbeliség irodalma – újrachasznosítva*. (Fiatalok Konferenciája 2014.) Budapest: reciti, 2015, 123–135.
- SCHEFTSIK 1935 = Scheftsik György: *Jász-Nagykun-Szolnok vármegye múltja és jelene*. Pécs, 1935.
- STOLL 2005 = Stoll Béla: *A magyar kéziratos énekeskönyvek és versgyűjtemények bibliográfiája (1515–1840)*. Budapest: Balassi Kiadó, 2005.
- SZABÓ T. 1934 = Szabó T. Attila: *Kéziratos énekeskönyveink és verses kézirataink a XVI–XIX. században*. Zaláu – Zilah, 1934.
- TÓTH 1957 = Tóth Sándor: *Vázlatok Törökszentmiklós múltjából*. Törökszentmiklós: Törökszentmiklósi Városi Tanács Végrehajtó Bizottsága, 1957.
- TURÓCZI-TROSTLER 1939 = Turóczi-Trostler József: *Kegyességre serkentő, szíveket vidámitó, elmét mulattató históriák és mesés fabulák*. Gyoma: Kner Nyomda, 1939.

UJVÁRY 1980 = Ujváry Zoltán: Népköltészet és irodalom a népi kéziratok könyvekben. In: Ujváry Zoltán: *Népszokás és népköltészet*. (A Hajdú-Bihar megyei Múzeumok Közleményei 35.) Debrecen: Alföldi Nyomda, 1980, 425-556.

VARGA 1964 = Varga Imre (vál.): *A kuruc küzdelmek költészete*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1977.

Manuscript notebook from Törökszentmiklós

KATALIN PAJOR

A manuscript notebook deriving from a legacy from Törökszentmiklós was found by a local antiquarian during the field research in Tiszakürt in September 2008. Regarding the label the 19th century notebook, owned heretofore by Lajos Deák, contains a number of works can be classified as folk art, next to some daily entries. In my work I deal with the analysis of this notebook that contains these extraordinary works. Next to the general characterization I work first with the texts of folksongs, than with pieces which can be categorized as folktale, I seek to analyse them by the methods of the Hungarian folktale research. I chose them, because we can hardly find folktales in peasant manuscript, certainly not in this beautiful style. Besides that I chose them because of their individual worth: the rhymed, strophic format of the „*Az pórul járt apostol*” is unique in the literature of the Hungarian ethnography. The work bearing the title „*Az atyja sírja*” stand out from the folktales with the language of its story gather from more fairy-tale, and its striking the connecting element. In my work I attempt to use morphological analysis. The „*Nem szalad el az lajtorja*” is the story of a silly housekeeper, which mocks the human vanity, used perfectly the means of the folk poetry. I cannot find till now the parallels of this as well. The fairy story start with „*Mese és monda(t)*” is the well-known story of the Death and the crone. The legend *Simonyi óbester*” is an interesting legend, too. During my analysis I try to find out the style and the motivation of the writer. I find my work important for the purpose of getting known the clear sources of the Hungarian folk poetry and the further manuscript notebooks and finding new folklore pieces. I hope I can expand the laborious and never-ending work in exploration and analysis of our folktale treasures and manuscript folklore texts.

Melléklet

Az pórul járt apostol – részlet a kéziratból

113

Kís vőfinek való hívogató vers / Kötelességünket hogy vég / hez vihesük
ez tisztel. Házi / kört ismétlen felkéljük / jelennyenek meg kérésünk /
szavára szerdán reggel az / kítűzött órára szvesen kíván / Az póruljárt
apostol / Mikor jézus az földön jár. / egy szer egy kis kocsmába hált / de
nyoszoja ágy nem lévén / lefekűt az földre béken / szent péterrel nagy
szerényen / meghuzódot egy gyékényen / krisztus urunk a fal mellet / s
peter kívül fog lalá hejet / elalút az idvezítő

Nem szalad el az lajtorja – részlet a kéziratból

118

Nem szalad el az lajtorja

Czibola Márton minta képe/ az ház mestereknek azért / mert mindég
bevan rugva / mindég goromba, és mindég / készen tartja az tenyerét az /
borravallóra, enyi jeles tálen / toma mellet, egyszer még is lefőz / te
valaki, ott sepregett czibu / la uram az udvaron és szitta / az lakókat,
hogy miért azt ma / ga settutta, csak úgy szokásból, / midőn csak
egyszerszak elléje / toppant egy úri ember, s kérdi / maga az a jeles ház
mester, az a / czibula márton, csag én vagyok, / kérek [?] mesze hírét
hallottam / hogy nagyon okos ember / hanem azért fogadni mernék

Az atya sírja – részlet a kéziratból

139

demég is egyszer bele egyezet / az öreg is csak hogy ara kérte / őket
hogy utazásokba semmiféle / koldusnak alamiznát / ne agyanak sok
koldúst ta / láltak utazásokba végre / egy öreg koldust meg szánt / az
fijatal kirájinő és / mikor nyutotta az alamizs / nát e pillanat alatt meg /
ragatta kezét és kirán / totta az kocsiból hirtelen / eltűnt az föld alá itt
latván / az kiráji ezen nagy esetett / elszánta magát és elindult / szép
nejét keresni az más / világra elgondolta

140

inkáb meg hal mint felesé / ge nélkül térjen vissza ment / anyira hogy
mán talált hát / ra nézni hát mind elhata az / csilagokat midő egy méjség
/ be ért ugy látta hogy csaku / gyan az másvilágon van / már mert már ot

magán kívül / senkit sem látot ment ment / míg egyszer egy kis házikót /
talát mit lát bene mint / legidősebb tesverjét is / merte fel őt nagy
örömmel / fogatta de így szól hozzá jaj / de ha adig it maradol míg /
férjem hazajön azonnal / széttép

Nese és monda(t) – részlet a kéziratból

149

míg rád mosojog az szeren / cse vége van ezen igaz / mesének és
történekek / Nese{!} és mondat / Egyszer volt hun nem vólt / még az
óperenciás tengeren is / túl volt, kidőlt kemenczének / egy csep oldala
sem vólt ahol / jó volt ot rossz volt ahol / rossz volt ot jó nem volt volt egy
/ szer egy nekeresdi s eb kérdi / kopasz hegy mellett egy fojó / enek az
parttyán egy vén / odvas fűzfa enek minden / ágán egy egy rongyos
szoknya / ennek minden ránczában / egy egy csorda bolha ezen /
bolháknak az legyen az

150

Csordássa aki az én mesém / re figyelmesen nem halgat / ha pedig
belőlle egyet is el ugrat / akkor ezen bolhacsordának / vérontásának
legyen kitéve / csipkedjék agyon hol volt / hol nem volt hát az világon /
egy igen igen vén aszony aki / öregeb volt az országútnál / vénebb volt az
öreg isten ker / tészinél ez a vén aszony so / se gondolkozot már pedig /
az hamut is mamunak / monta hogy még egyszer meg / is kéne halni a
hejet úgy / gondolkodot lótot futott / az gazdaság után sepert / kotort
egész világot át akar / ta élni pedig nem volt senki

Simonyi őrmester – részlet a kéziratból

66

pokolla rémíszteni ha / szavaikat nem hiszik / tőlük minden gyönyörű /
séget és paráznaságot / tettvén ellenben ma / gad nem mint lelki / atya
hanem mint lelki / csődör éjel jársz hive / idat magadhoz csábíta / ni és
hunczut mézes / beszédeddel sok szép / szüzeidet kurvává te / szed
ebatta kopasz / lelki csődörje Plébánus / egek halgasátok meg / ezen
Isten káromlat / külgyél reá köveidből

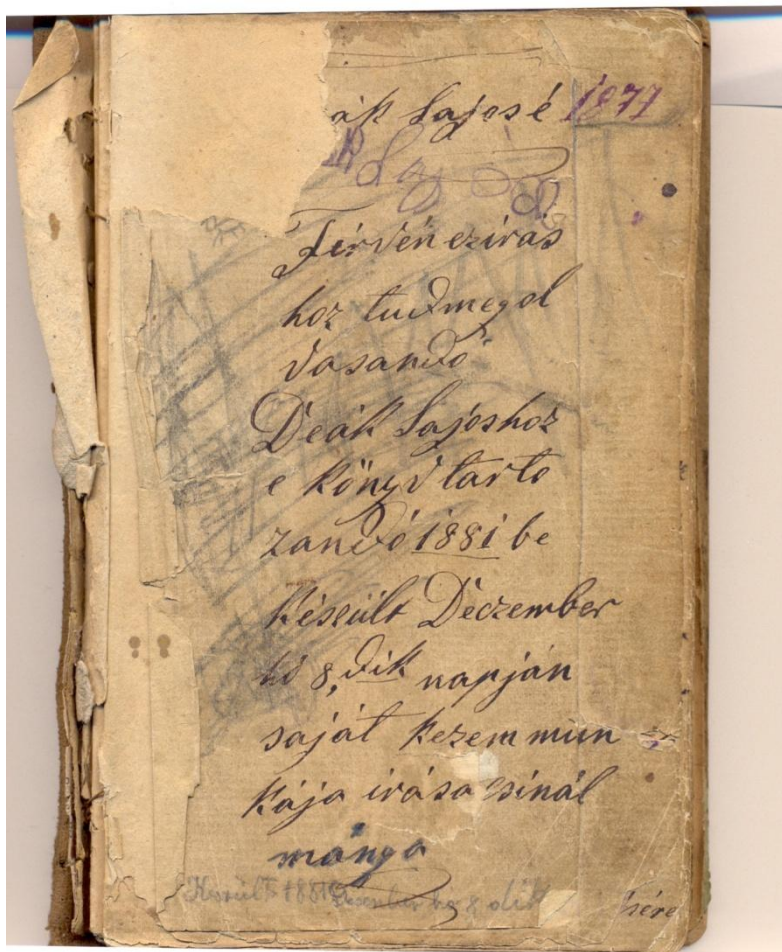
67

és üse agyon nyilaidal / azon merényt hogy egy lel / ki atyát istennek hű
/ szolgáját ij gyalázatos / szavakkal meri illetni / Őrmester papojpapoj /
vén bocskor plébánus / még egyszer mondom azt / ki az én kocsisom

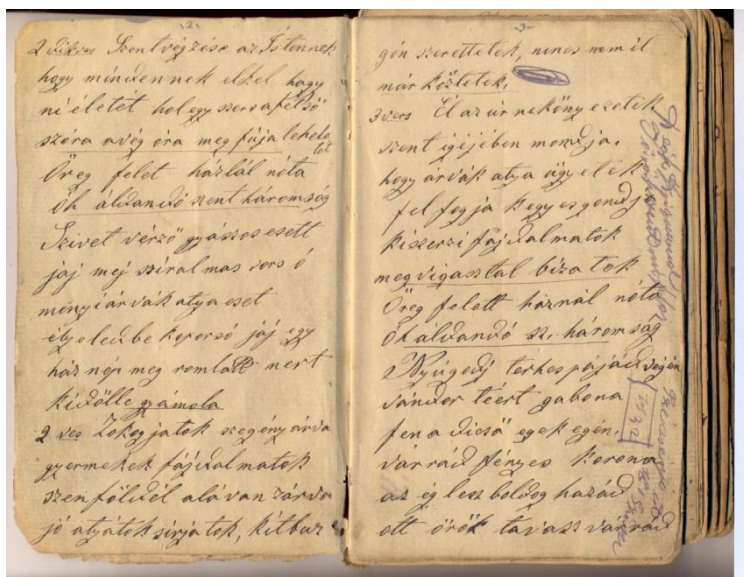
van / tíz garasom boravaló / ra hogy ezen istente / lenségedet megned /
vesícsdhesd Örmester / de szár mondásodra / se fogsz többé kocsiso /
dal beszélni tard ma / gadnak a tíz garasod

68

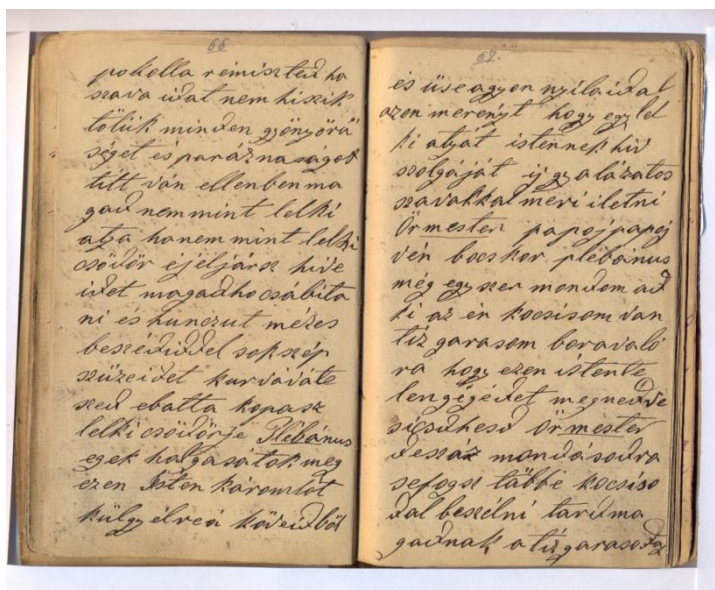
job vegyél rajta szalo / nát kösd a lábodra hogy / az kutyák kihuzanak az
/ akasztó fa alá baszom / az a számár bőrel készült / kutya gojával alá
feketérefe / stet juborban bíborban / béborkolt esztergomi cse / püből
font hámmal eve / zet testedből azta hun / czutsággal meg feketedett /
lelket ebata kopasz / lelki csődörje kinyitja / az ajtót Örmester az /
ajtón mars ki módván / nevelket az szob / ámból még szépen vagy
mert

1. kép: A Kézirat egy eredeti oldala – fedőlap

2. kép: A Kézirat egy eredeti oldala – részlet a temetési énekekből

3. kép: A Kézirat egy eredeti oldala – részlet Simonyi
örrmester történetéből